

Bodemkunde, gewoon de basis van ons bestaan.

Eind jaren '60, toen ik wilde gaan studeren, was het voor mij de keuze scheikunde of geologie. Dit werd in zekere mate bepaald door de scheikunde leraar op de HBS en door de vele vakanties met mijn ouders naar Noorwegen en Zweden. De auto zat op de terugweg altijd vol met mooie stenen. Alleen de economie zat niet erg mee. De grote chemieconcerns gingen in die tijd saneren en met geologie kon je helemaal geen droog brood verdienen. Dus wat dan wel? Het werd een combinatie van scheikunde en geologie in de vorm van bodemkunde en bodemvruchtbaarheid.

In Wageningen ontdekte ik al snel: 'Ik wil naar de tropen!'. De verhalen van mijn ouders zijn daar debet aan geweest, ondanks het negatieve feit dat ze tijdens de oorlog bij de "Jap hadden geloged" (om het zo maar uit te drukken).

Het werd een druk doctoraal programma, met bodemvruchtbaarheid als hoofdvak, tropische bodemkunde (als 3-maands vak begonnen), maar dat werd steeds groter en groter, mede aangewakkerd door de verhalen van prof. Buringh, tot het ook een tweede hoofdvak werd. Prof Marius Wessel (trop. Plantenteelt) kwam met een goede raad om er nog iets extra's bij te doen: 'tropische plantenteelt, dan heb je een bredere basis'. Dat was inderdaad een goede raad waar ik nog steeds veel plezier van heb. Luchtfotointerpretatie en voorlichtingskunde konden er tot slot ook nog wel bij als bijvakjes.

Ik wilde duidelijk als "generalist" naar de tropen.

In de laatste fase van mijn studie ben ik getrouwd en ik herinner me dat ik tegen haar gezegd heb: "Ik ga naar de tropen, dus als je dat niet wil, moet je maar een ander zoeken". Uiteindelijk gingen we met een baby van 3 maanden, compleet met alles wat je denkt nodig te hebben voor 3 jaar, voor DGIS, naar Sao Tomé é Príncipe. Een kleine zelfstandige republiek, precies op de evenaar voor de Westkust van Afrika. Wij kwamen daar als een van de eerste "westerlingen" na de Anjerrevolutie in Portugal, want dit republiekje had intussen een puur "communistische signatuur" aangenomen. Het was een geweldige uitdaging die ons daar te wachten stond. Ze kochten daar met de deviezen van de verkoop van cacao alle voedingsmiddelen, zoals aardappelen, rijst, uien en maïs, in Portugal in. Terwijl het vulkanische eiland heel erg vruchtbaar is, met verschillende klimaatsgebieden. Dus alles wat je maar kunt bedenken kan je daar verbouwen, specerijen, koffie, thee, rijst, enz..

Daar kwam nog bij dat de wereld cacao prijs op dat moment ingestort was. Ons doel was dan ook om de eigen voedselzekerheid te introduceren en te waarborgen. Het eerste doel was het opzetten en installeren van een nieuw laboratorium voor grond- en gewas-onderzoek. In mijn koffer zat dan ook een compleet laboratorium, van glaswerk tot chemicaliën en van filterpapier tot meetapparatuur. Daarnaast werden heel veel (bemestings-)veldproeven opgezet in de verschillende klimatologische en bodemkundige gebieden. Samen met een tropisch plantenteler, werden vele rassenproeven uitgezet om te zien welke rassen het meest geschikt waren voor een bepaalde regio. Leuke statistische split-plot analyses wilden we gaan uitvoeren, maar veel te ingewikkeld als je veldmensen niet begrijpen dat alle kleine plotjes apart moeten worden geoogst en niet alles bij elkaar kan. Wel bleek dat de gewone boontjes van de Albert Hein, die we zelf hadden meegenomen, het veel beter deden dan de speciale rassen die we kregen van IITA en andere instituten. En als jonge enthousiasteling moet je natuurlijk nog een hoop leren. Toen ik een van mijn assistenten naar een gebied in het noorden stuurde om een kuil te graven, zodat ik daar pF-ringen kon gaan nemen, kwam de jongen niet meer terug. Na een week ging ik maar eens kijken en ja, klein foutje in de regio. Ik had me niet bedacht dat in de droge tijd Vertisolon natuurlijk zo hard zijn als beton en de goede jongen was met een pikhouweel een gat aan het hakken.

Achteraf gezien, heb ik te kort op Sao Tomé gezeten, los van de tijd die nodig was om een lab op te zetten e.d., om er een promotieonderzoek uit te slepen. Want er waren wel boeiende zaken te vermelden van zo'n uniek eilandje.

Na afloop van het project was het de bedoeling om door te gaan naar een ander project, maar dat ging uiteindelijk niet door i.v.m. bezuinigingen op DGIS. Mijn vrouw was teruggegaan voor de bevalling van nummer twee en had voor mij gesolliciteerd bij de Hogere Landbouwschool in Deventer, de oude Tropische landbouwschool en het latere Larenstein. Uiteindelijk heb ik daar bijna 25 jaar gewerkt, eerst als docenten later werd ik vakgroepvoorzitter. Daarnaast ook voorzitter van de landelijke vakgroep, met daardoor heel veel goed overleg met de vakgenoten op de andere HBO-instellingen. Ik heb o.a. meegeholpen met het tot stand brengen van het leerboek voor het Hoger Onderwijs – Bodemkunde van Nederland - .

Het begeleiden van jonge mensen – studenten – tijdens hun stageperiode en daarna ook bij hun afstuderen, was altijd boeiend en gaf veel inspiratie. Vol met ideeën en ervaringen kwamen ze terug uit de tropen en die moesten worden omgezet in een verslag of een afstudeeronderwerp. Dit gaf veel voldoening in het werk, zeker als verschillende studenten later doorgingen in die richting in Wageningen of aan een andere universiteit.

Tijdens de Larenstein-periode werd ik gevraagd voor de politiek en zo heb ik 10 jaar gemeenteraad, voor Diepenveen en later Deventer, en 8 jaar Provinciale Staten van Overijssel er nog bij gedaan. Bij de portefeuillevdeling, zowel in de Staten en als in de Gemeenteraad, was het bijna altijd een soort vanzelfsprekendheid dat ik de portefeuille van Ruimtelijke Ordening (RO) ging doen. Als landbouwkundige / bodemkundige lag dat voor de hand. Je keek met een andere blik naar de inhoud van de voorstellen. Zo was ik ook een periode voorzitter van de vaste Staten-commissie voor RO. In het overleg bleek dat je toch een zware stem hebt als “Wageninger” en dat er goed naar je werd geluisterd. Soms kon je de vinger op een gevoelige plek leggen waar zelfs het ambtelijk apparaat niet aan gedacht had. Dan merkte je dat er bij dat soort organisaties toch vaak weinig feitelijke kennis zit van het landelijk gebied en je als ‘simpele’ bodemkundige bevoorrecht bent.

De laatste jaren op Larenstein was ik als adjunct-opleidingsdirecteur druk met allerlei andere zaken dan doceren. Alhoewel ik, tussen de bedrijven door, toch altijd nog tijd vond om afstudeerders te blijven begeleiden en ook nog enkele lessen te verzorgen. Na de verschillende reorganisaties / bezuinigings-rondes was ik op het laatst de enige bodemkundige die nog over was. Tropische bodemkunde, bodemvruchtbaarheid, erosiebescherming, inleiding tot de irrigatie en agroforestry waren toen mijn domein. En dat terwijl nog niet zo lang geleden tropische bodemkunde de grootste afstudeerrichting was op de oude tropenschool. Maar ook hier deed de invoering van competentiegericht onderwijs zijn intrede en daarmee verdwenen toch wel enkele belangrijke vakgebieden. Met de verhuizing van Hogeschool Larenstein van Deventer naar Wageningen was er een leuke en goede regeling en ben ik samen met 14 collega's eruit gestapt, waarmee de hele tropische expertise en één klap vertrokken was.

Maar het netwerk ging wel mee naar huis en zo diende zich al snel het eerste consultancy verzoek aan, als bodemkundige. Voor deze klus reisde ik af naar Ghana om een ananas project te beoordelen. Het werd een zwaar negatief advies, aangezien geen enkele ananas wil groeien op een steile, zwaar geërodeerde plinthite bodem. Het werd de eerste van een lange reeks reizen weer terug naar Afrika. Waar ik de laatste jaren niet meer aan dit consultancy werk was toegekomen, kwam het vanzelf weer op mijn pad terecht. Dit

resulteerde in de recente oprichting van een eigen stichting (NGO) voor het werk in Afrika, met een netwerk van oud-collega's uit verschillende vakgebieden. Ondertussen kwam er nog een leuke vraag binnen voor het begeleiden van investeerders naar een grote Teakplantage in Brazilië. Ook deze reizen kregen een bodemkundig "staartje", met een groot onderzoek op de plantages, met als belangrijkste doelen het geven van aanbevelingen voor toekomstige grondaankoop en bodemkundige randvoorwaarden. Bosbouwers kijken maar al te graag naar mooie bomen, maar te weinig naar de randvoorwaarden voor goede groeiomstandigheden. En ja, daar komt dan de bodemkundige weer om de hoek kijken, met de grondboor in de hand en duidelijke criteria.

Ondanks het feit dat er de laatste decennia natuurlijk ook veel landbouwkundigen en bodemkundigen zijn opgeleid in vele landen in Afrika, kom je ze maar weinig tegen in het veld. De verleiding om op een ministerie te blijven zitten is maar al te groot en natuurlijk beter voor je status. Veel boeren in die landen modderen dan ook maar voort, terwijl goede voorlichting ontbreekt. Een toevallig passerende Nederlandse bodemkundige krijgt dan van een boer te horen: "u bent de enige en eerste die naar ons komt kijken en advies geeft". Een landbouwvoorlichter die je in een ander land tegenkomt blijkt maar bitter weinig te weten van de praktische landbouw en denkt dat cassave met het mozaïekvirus normaal is. Opmerkelijk is dat de Nederlandse ontwikkelingsorganisaties en -fondsen van alles willen financieren, maar kennisoverdracht, zowel van Nederlandse zijde, als die in het betreffende land zelf, rangschikken ze onder de noemer "vrijwilligerswerk", terwijl het juist die kennisoverdracht is die zo ontbreekt, in deze landen.

We dachten dat met de oprichting van vele universiteiten en landbouwscholen in Afrika het Nederlandse ontwikkelingsbeleid drastisch veranderd kon worden, maar het tegendeel is waar. Arme bodems en heftige klimatologische omstandigheden vragen om goede landbouwkundige kennis en kennisoverdracht naar de boeren die de vele miljoenen monden moeten voeden.

Kortom, voor een bodemkundige "generalist" met gevoel voor de tropen, ligt er nog steeds een geweldige uitdaging.

Harco Jellema,
Diepenveen, augustus 2009